

Scientific journal
PHYSICAL AND MATHEMATICAL EDUCATION
Has been issued since 2013.

ISSN 2413-158X (online)
ISSN 2413-1571 (print)

Науковий журнал
ФІЗИКО-МАТЕМАТИЧНА ОСВІТА
Видається з 2013.

<http://fmo-journal.fizmatsspu.sumy.ua/>

Уйсімбаєва Н.В. Методика особистісного самовдосконалення майбутніх учителів // Фізико-математична освіта : науковий журнал. – 2017. – Випуск 4(14). – С. 113-117.

Uisimbaeva N. The Methodology Of Personal Self-Perfection Of Future Teachers // Physical and Mathematical Education : scientific journal. – 2017. – Issue 4(14). – P. 113-117.

УДК 371.2:355.233

Н.В. Уйсімбаєва

ПВНЗ «Кропивницький інститут державного та муніципального управління», Україна
uisimbaevan@gmail.com

МЕТОДИКА ОСОБИСТІСНОГО САМОВДОСКОНАЛЕННЯ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ

Анотація. У статті акцентується увага на використанні потенціалу позааудиторної роботи щодо створення умов ефективного процесу особистісного самовдосконалення майбутніх учителів. Визначено та обґрунтовано основні складові методики особистісного самовдосконалення майбутніх учителів у позааудиторній роботі вищого педагогічного навчального закладу. Розкрито зміст основних принципів організації позааудиторної роботи як умов особистісного самовдосконалення майбутніх учителів. Визначено напрями, форми та методи позааудиторної роботи. Охарактеризовано етапи здійснення методики особистісного самовдосконалення в позааудиторній роботі. Акцентовано увагу на тому, що кожний з етапів методики має мету, вирішує певні завдання та має свої особливості здійснення: свідоме прийняття рішення щодо самовдосконалення; розробка плану та програми особистісного самовдосконалення, діяльність щодо реалізації визначеного плану самовдосконалення; здійснення самоконтролю та самокорегування діяльності щодо самозмін. Основою кожного з цих етапів є процеси самопізнання, самооцінки, самопроекування, самопримусу, саморегулювання, самоаналізу, самоконтролю та самокорегування.

Ключові слова: методика, особистісне самовдосконалення, етапи, форми, методи, позааудиторна робота.

Постановка проблеми. Для сучасної педагогічної науки та практики характерним є пошук нових підходів до побудови навчально-виховного процесу вищого навчального закладу з метою створення ефективних умов для самовдосконалення особистості майбутнього фахівця. У контексті означеної проблеми слушною є думка В. Л. Ортинського про те, що «досвід навчально-виховної діяльності вищих навчальних закладів переконує, що ефективно вирішувати питання підготовки майбутніх фахівців можна лише за активної участі у цьому процесі студентів, тобто йдеться про їх самовдосконалення» [1, с. 389]. Разом з тим, проведений аналіз наукових публікацій засвідчує, що майже всі дослідження присвячені вивченню проблем організації професійного самовдосконалення майбутніх фахівців. У науковій літературі відсутні системні дослідження особливостей та педагогічних умов особистісного самовдосконалення майбутніх учителів. Проте, цей аспект розвитку особистості майбутніх учителів повинен посідати провідне місце, оскільки він пов'язаний з процесами організації та стимулювання саморозвитку особистості, якій держава доручає виховувати майбутнє покоління – її громадян. Слід прислухатися до слушного зауваження І. А. Зязюна, який звертав увагу на необхідності у зміні стратегічних, глобальних цілей освіти, перестановці акценту зі знань спеціаліста на його людські особистісні якості, які одночасно є і метою, і засобом його підготовки до майбутньої професійної діяльності [2, с. 21]. Виникає нагальна потреба у розробці теоретико-методичних основ особистісного самовдосконалення майбутніх учителів. За нашим переконанням, найбільший потенціал щодо створення умов ефективного процесу самовдосконалення майбутнього вчителя має позааудиторна робота. Однак, у сучасних умовах під час організації позааудиторної роботи, вплив на особистісне самовдосконалення майбутнього вчителя не є пріоритетом, що в першу чергу пов'язане з недостатньою розробкою її змістової сторони й методичного забезпечення.

Аналіз актуальних досліджень. На важливості позааудиторної роботи у розвитку особистості майбутнього фахівця наголошується в дослідженнях Р. М. Абдулова, А. М. Алексюк, О. Р. Медведєвої, В. І. Попової, В. С. Петрович, Л. Р. Пелех, О. М. Язвінської та ін. Як зазначає В. С. Петрович, позааудиторна робота має більші можливості для самовираження, самоствердження й самопізнання особистості, розвитку її творчих нахилів та здібностей, засвоєння та відтворення індивідом системи цінностей, норм, зразків поведінки, які притаманні даному суспільству, збагачення інтелектуального, творчого та культурного потенціалу особистості [3, с. 119]. Пошуку та обґрунтуванню шляхів формування готовності майбутніх викладачів вищої школи до професійного самовдосконалення у процесі позааудиторної роботи присвячені дослідження В. Н. Кравченко.

Тим не менше, існуючі наукові дослідження переважно стосуються певних аспектів розвитку особистості, відсутнє комплексне дослідження процесу особистісного самовдосконалення у позааудиторній роботі та ґрунтовний аналіз його ефективності: теоретико-методичні засади професійного самовдосконалення викладачів гуманітарних дисциплін (Г. Г. Цветкова); теоретико-методичні основи підготовки майбутніх інженерів до професійного самовдосконалення (О. А. Ігнатюк); моделі стимулювання професійного самовдосконалення вчителів у системі післядипломної педагогічної освіти (Л. О. Сущенко); методика активізації професійного самовдосконалення майбутніх офіцерів (О. В. Діденко); розробка організаційно-методичної системи формування готовності студентів педагогічних ВНЗ до професійного самовдосконалення (Т. В. Шестакова), фізичне самовдосконалення як провідний чинник впливу на процес професійної підготовки студентів (С. В. Мішин) та інше. На основі аналізу наукових підходів у контексті визначення індивідуальних стратегій самовдосконалення особистості в юнацькому віці Н. К. Оршко пропонує віднести до основних етапів самовдосконалення: виникнення потреби в самовдосконаленні; прийняття рішення про початок самовдосконалення; планування, розробка програми самовдосконалення; реалізація поставлених завдань; контроль і корекція одержаних результатів [4, с. 5].

Метою статті є визначення та обґрунтування основних складових методики особистісного самовдосконалення майбутніх вчителів у позааудиторній роботі вищого педагогічного навчального закладу.

Виклад основного матеріалу. Методика особистісного самовдосконалення майбутніх учителів у позааудиторній роботі спрямована на загальний та всебічний розвиток особистості майбутнього вчителя. У контексті означеного метою позааудиторної роботи як умови особистісного самовдосконалення є вирішення завдань формування світоглядної позиції майбутніх учителів спрямованої на ціннісне ставлення до власного розвитку; створення необхідних умов для всебічного, постійного, прогресивного та цілісного розвитку їх особистості з урахуванням потреб, здібностей, запитів, інтересів; забезпечення ефективного процесу самореалізації. Такий підхід забезпечується:

- задоволенням інтересів і потреб студентів у самовдосконаленні на основі комплексного та індивідуального підходів до виховання та освіти майбутніх учителів у позааудиторній роботі;
- урахуванням індивідуальних та вікових особливостей кожного студента відповідно до особистісно орієнтованого підходу;
- стимулюванням їх самодіяльності, ініціативності та творчості, надання можливості кожному студенту реалізувати себе як особистості завдяки розкриттю здібностей, талантів, індивідуальних нахилів у процесі позааудиторної роботи;
- забезпеченням невимушеного характеру процесу самовдосконалення на основі добровільності участі у позааудиторній роботі;
- наданням можливості (ознайомлення з методиками, консультування) визначення рівня сформованості особистісних якостей, виявлення особливостей характеру, позитивних та негативних якостей, аналізу власних можливостей та ін.;
- наданням консультативної допомоги щодо складання індивідуального плану самовдосконалення та розроблення програми його реалізації;
- формуванням умінь та навичок самоосвітньої та самовиховної діяльності;
- ознайомленням студентів з методами та прийомами самовдосконалення, формуванням умінь та навичок самоаналізу, самооцінки тощо;
- забезпеченням психологічної підтримки кожного студента.

Методика особистісного самовдосконалення майбутніх учителів у позааудиторній роботі побудована з урахуванням принципів самовдосконалення особистості та принципів організації позааудиторної роботи. Основними принципами особистісного самовдосконалення нами визначено:

- принцип системності, який передбачає урахування всіх аспектів особистісного самовдосконалення майбутніх учителів, цілісність процесу саморозвитку особистості;
- принцип самостійності, що виявляється в ініціативності особистості щодо власного самовдосконалення, адекватній самооцінці, незалежності та розумінні особистої відповідальності за результати діяльності щодо самовдосконалення, виборі індивідуальної траєкторії самовдосконалення (мети, методів, напрямів тощо);

- принцип особистісної активності, що виявляється у діяльності щодо постійного самовдосконалення, в активній життєвій позиції, характеризується наполегливістю;
- принцип особистісної спрямованості. Цей принцип базується на задоволенні індивідуальних запитів щодо особистісного самовдосконалення майбутніх вчителів;
- принцип адресності, що характеризується диференціацією методів та прийомів самовдосконалення, напрямів та форм позааудиторної роботи залежно від індивідуальних особливостей майбутніх учителів;
- принцип самоцінності, який розкриває важливість усвідомлення кожним студентом особистісної цінності процесу безперервного саморозвитку для власного життя;
- принцип рефлексивності передбачає обов'язковість самоконтролю, самооцінки процесів та результатів особистісного самовдосконалення;
- принцип взаємовпливу визначає багатфакторність процесу особистісного самовдосконалення майбутніх учителів, передбачає вплив зовнішніх факторів на внутрішній світ людини та навпаки.

З урахуванням означеного, принципами організації позааудиторної роботи майбутніх учителів як умови їх особистісного самовдосконалення нами визначено:

- принцип цілеспрямованості (спрямування всієї системи позааудиторної роботи на формування всебічно розвиненої особистості майбутніх учителів, підготовку їх до свідомої та активної діяльності щодо постійного особистісного самовдосконалення, розвитку інтелектуального та творчого потенціалу, вдосконалення особистісних та професійних якостей);
- принцип цілісності [5, с. 6] означає, що виховний вплив спрямований на гармонійний та різнобічний розвиток особистості, на формування в неї цілісної картини світу; охоплює всі сфери життєдіяльності майбутнього вчителя;
- добровільний характер участі (участі майбутніх учителів у позааудиторній роботі відбувається на добровільних засадах) та вибору напрямів діяльності у позааудиторній роботі (ґрунтується на урахуванні інтересів, потреб, мотивів та прагнень конкретної особистості у власному розвитку);
- принцип життєвої смислотворчої самодіяльності (формування особистості як творця і проектувальника свого життя, який може приймати рішення і нести за них відповідальність та самовдосконаливатись) [6, с.19];
- принцип особистісної орієнтації (врахування неповторності кожного студента, його здібностей, морального та інтелектуального розвитку; повага до прагнень кожної особистості; культивування у особистості почуття самоцінності, впевненості у собі, визнання її права на вільний розвиток та реалізацію своїх здібностей; розвиток світогляду, самосвідомості, культури потреб, емоційної сприйнятливості, відповідальної поведінки [5, с. 6];
- принцип урахування вікових особливостей (урахування рівня психічних та психологічних властивостей особистості, фізичного розвитку з метою створення оптимальних умов для самовдосконалення);
- принцип поєднання цілеспрямованого виховного впливу з ініціативою та самодіяльністю майбутніх учителів (передбачає поєднання процесу виховання з самовихованням, стимулювання активності, самостійності у визначенні та реалізації напрямків власного самовдосконалення кожним студентом);
- принцип зв'язку виховання з життям (надає можливість усвідомлення майбутнім учителем своєї соціальної ролі, як особистості, так і професіонала, орієнтує на життєдіяльність у суспільстві);
- принцип опори на позитивний досвід (осмислення власного позитивного досвіду сприяє посиленню віри у власні сили, можливості, отримання позитивного результату у процесі самовдосконалення; створення ситуації успіху; розуміння можливої перспективи власної діяльності; мажорний настрій);
- принцип рівноправності всіх учасників позааудиторної роботи (передбачає суб'єкт-суб'єктні відносини між викладачем та студентом, студентами різних курсів та факультетів, їх співробітництво у процесі позааудиторної діяльності; рівність можливостей участі в різних формах та заходах позааудиторної роботи);
- принцип виховання у колективі, який передбачає розвиток особистості через взаємовплив, що відбувається у процесі взаємодії всіх його членів [7, с. 35].

Всі визначені принципи взаємообумовлені і забезпечують ефективну організацію позааудиторної роботи вищого педагогічного навчального закладу щодо особистісного самовдосконалення майбутніх учителів.

До основних напрямів позааудиторної роботи, що сприяють особистісному самовдосконаленню майбутніх учителів, нами віднесено: суспільно-культурну, науково-дослідну, художньо-естетичну, просвітницько-пізнавальну, оздоровчо-спортивну, культурно-дозвільну роботу та студентське самоврядування. Такий розподіл дозволяє охопити всі напрями життєдіяльності студентів у позааудиторний час, уможлиблює варіативність вибору напрямку роботи, надає можливість кожному студенту побудови індивідуальний шлях самовдосконалення та самореалізації.

Організація особистісного самовдосконалення майбутніх учителів у позааудиторній роботі з урахуванням означених напрямів може проводитися залежно від завдань та змісту діяльності студента щодо власного розвитку в індивідуальній, груповій та масових формах роботи. Використання різноманітних форм позааудиторної роботи та раціональне їх поєднання надає можливість розширити вплив на формування особистісних та професійних якостей майбутнього вчителя, стимулювати власну активність студентів, забезпечити умови розвитку здібностей та реалізацію потреб щодо особистісного самовдосконалення. До організаційних форм позааудиторної роботи у вищому педагогічному навчальному закладі, що сприяють особистісному самовдосконаленню майбутніх учителів належать: гуртки, конференції, олімпіади, дискусійні та літературні клуби, студентські театри та клуби, діяльність творчих студій, екскурсії, походи, свята, вечори дозвілля, конкурси, змагання, концерти, відвідування театру та виставок, тренінги, зустрічі з діячами культури і мистецтва, педагогами та ін. Різноманітність організаційних форм позааудиторної роботи забезпечує можливість врахування інтересів та прагнень кожного студента, можливість вільного вибору напряму діяльності щодо самовдосконалення. Важливими засобами позааудиторної роботи щодо особистісного самовдосконалення майбутнього вчителя є його самостійна діяльність, приклад людини, що є авторитетом для студента (викладач, куратор, товариш та ін.), студентський колектив, мистецтво та ін. [8].

Під час визначення етапів методики особистісного самовдосконалення майбутніх учителів у позааудиторній роботі нами було взято до уваги, що особистісне самовдосконалення є усвідомленою формою саморозвитку особистості, тому методика вибудовувалася з урахуванням структури саморозвитку особистості, особливостей процесів самоосвіти та самовиховання, як провідних форм самовдосконалення. Було враховано важливість забезпечення самореалізації особистості, як результату особистісного самовдосконалення, передумови, чинники та особливості процесу особистісного самовдосконалення майбутніх учителів.

Основні етапи методики особистісного самовдосконалення майбутніх учителів у позааудиторній роботі:

1. Аналітико-діагностичний етап. Цей етап ґрунтується на процесі самопізнання особистості. На початку студентів необхідно ознайомити з методиками самопізнання (самопостереження, самоаналізу, самодослідження) та самооцінки, формуються вміння та навички самоаналізу, самооцінки з метою здійснення самодіагностики рис характеру, особистісних якостей, власних здібностей. На основі цих знань кожен студент усвідомлює образ реального «Я», власний потенціал. Методика не передбачає оцінку розумового розвитку майбутніх учителів оскільки мова йдеться про осіб, які відібрані для навчання у вищій навчальній заклад на конкурсній основі. Разом з тим, студенти мали можливість оцінити загальний рівень розвитку та ерудицію. Методи: бесіда, пояснення, спостереження, консультація, тренінг, анкетування, аналіз, самооцінка.

2. Інформаційно-організаційний етап. Етап пов'язаний з процесами самопроекування. Студентам пояснюється сутність та особливості процесу особистісного самовдосконалення. Майбутні вчителі визначаються з еталоном (ідеалом, зразком, образом) досконалості, як орієнтиром особистісного самовдосконалення. На підставі отриманої інформації щодо самодіагностики, побудованого образу «Я-реальний» та з урахуванням бажаного рівня розвитку «Я-ідеальний», визначаються напрями особистісного самовдосконалення, ведеться пошук шляхів самозмін. Студентам надається інформація щодо напрямів та форм позааудиторної роботи, розкриваються потенційні можливостями кожного з напрямів щодо особистісного самовдосконалення. Складається план самовдосконалення та розробляється програма його реалізації у позааудиторній роботі. Методи: бесіда, пояснення, консультація, тренінг, приклад, цілепокладання, планування, заохочення, схвалення, диспут, самопрограмування.

3. Діяльнісно-корекційний етап. Основою цього етапу є процеси самодіяльності (самозаохочення, самонавіювання, самоінструктування, самостимулювання) та самоконтролю (самозвіт, самоаналіз з метою своєчасної самокорекції). На цьому етапі відбувається реалізація визначеної програми особистісного самовдосконалення, за потреби її корекція. Методи: спонукання, заохочення, схвалення, оцінка результатів, спостереження, стимулювання, порівняння, самозвіт, самозаборона, самопідбадьорювання, обговорення конкретних ситуацій, створення ситуацій успіху.

4. Контрольно-результативний етап. Пов'язаний з процесами самоконтролю (самозвіт, самоаналіз, самооцінка). Хоча процес особистісного самовдосконалення є безкінечним на певному етапі студент має можливість визначити результати власної діяльності щодо самовдосконалення (усунення негативної риси характеру, позбавлення або набуття певних звичок тощо). Методи: самооцінка, самоаналіз результатів, схвалення, порівняння, самокритика.

Висновки. Поетапний характер процесу особистісного самовдосконалення пояснюється логікою та взаємообумовленістю його етапів кожний з яких має мету, вирішує певні завдання та має свої особливості здійснення: свідоме прийняття рішення щодо самовдосконалення; розробка плану та програми особистісного самовдосконалення, діяльність щодо реалізації визначеного плану самовдосконалення; здійснення самоконтролю та самокорегування діяльності щодо самозмін. Основою кожного з цих етапів є процеси самопізнання, самооцінки, самопроекування, самопримусу, саморегулювання, самоаналізу, самоконтролю та самокорегування.

Список використаних джерел

1. Ортинський В. Л. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / В. Л. Ортинський. – К. : Центр учбової літератури. – 2009. – 472 с.
2. Зязюн І. А. Гуманізм освіти XXI століття: філософський і психологічний аспект / І. А. Зязюн // Теорія і практика управління соціальними системами : щоквартальний науково-практичний журнал. – 2002. – №2. – С. 18-25.
3. Петрович В. С., Петрович В. В. Гуманізація позааудиторної діяльності учнів / В. С. Петрович // Гуманізація та гуманітаризація професійної освіти: науково-метод. зб. – К. : ІСДО. – 1996. – С.118-121.
4. Орішко Н. К. Індивідуальні стратегії самовдосконалення особистості в юнацькому віці : автореф. дис. ... канд. псих. наук : 19.00.07 / Орішко Наталія Костянтинівна ; Київський університет ім. Бориса Грінченка. – Київ – 2017. – 20 с.
5. Національна програма виховання дітей та учнівської молоді в Україні // Світ виховання. – 2004. – № 4 (5). – С.7–30.
6. Пустовіт Г. Концептуальні засади модернізації змісту сучасної освіти і виховання учнів [Текст] / Г. Пустовіт // Рідна школа. 2010, № 10. – С.19-23.
7. Марушкевич А. А. Педагогіка вищої школи. Теорія виховання (Цикл лекцій): Навчальний посібник / А.А.Марушкевич. – К.: – 2005. – 107 с.
8. Уйсімбаєва Н. В. Організація особистісного самовдосконалення майбутнього вчителя у системі позааудиторної роботи / Н. В. Уйсімбаєва // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. Серія : педагогіка. – 2016. – № 3. – С. 76-81.

References

1. Ortynskyj V. L. Pedagogics of higher education: teaching manual [for the studio. higher tutor shut down] / V.L.Ortynskyj. – K. : Centr uchbovoji literatury. – 2009. – 472 s. (in Ukrainian)
2. Zjazjun I. A. Humanism of education of the XXI century: the philosophical and psychological aspect / I. A. Zjazjun // Teorija i praktyka upravlinnja socialjnymy systemamy : shhokvartaljnij naukovo-praktychnyj zhurnal. – 2002. – # 2. – S. 18-25. (in Ukrainian)
3. Petrovych V. S., Petrovych V. V. Humanization of non-auditing activity of students / V. S. Petrovych // Ghumanizacija ta ghumanitaryzacija profesijnoji osvity: naukovo-metod. zb. – K. : ISDO. – 1996. - S.118-121. (in Ukrainian)
4. Orishko N. K. Individual strategies for personal self-improvement in adolescence: avtoref. dys. ... kand. psykh. nauk : 19.00.07 / Orishko Natalija Kostjantynivna ; Kyjivskyj universytet im. Borysa Ghrinchenka. – Kyjiv – 2017. – 20 c. (in Ukrainian)
5. National Program for the Education of Children and Students in Ukraine // Svit vykhovannja. – 2004. – # 4 (5). – S.7–30. (in Ukrainian)
6. Pustovit Gh. Conceptual principles of modernization of the content of modern education and upbringing of students / Gh. Pustovit // Ridna shkola, 2010, # 10. – S.19-23. (in Ukrainian)
7. Marushkevych A. A. Pedagogics of higher education. Theory of upbringing (The *lecture series*): Navchaljnij posibnyk / A. A. Marushkevych. – K.: – 2005. – 107 s. (in Ukrainian)
8. Ujsimbajeva N.V. Organization of personal self-improvement of the future teacher in the system of non-auditing work / N. V. Ujsimbajeva // Naukovi zapysky Ternopiljskoghho nacionaljnogho pedaghoghichnogho universytetu im. V. Ghnatjuka. Serija : pedaghoghika. – 2016. – # 3. – S. 76-81. (in Hungary)

THE METHODOLOGY OF PERSONAL SELF-PERFECTION OF FUTURE TEACHERS

Uisimbaeva Natalia Vasilevna

Kropivnitsky Institute of State and Municipal Management, Ukraine

Abstract. *The article focuses on the use of the potential of extracurricular activities on creation of conditions for effective process of personal-improvement of future teachers. Defined and justified the basic components of a technique of personal-improvement of future teachers in extracurricular work of higher educational institutions. The article reveals the content of the main principles of organization of extracurricular work as conditions of personal-improvement of future teachers. Defined directions, forms and methods of extracurricular work. Describes the stages of implementation of a technique of personal-improvement of extracurricular work. The attention is focused on the fact that each of the stages of the methods has a purpose, solves certain tasks and has its own peculiarities of implementation: a conscious decision on self-improvement; development of plans and programs of personal self-improvement activities to implement a certain plan of self-improvement; implementation of self-control and samakiravannya activities for self-change. The basis of each of these stages are processes of self-knowledge, self-esteem, sameprocedure, samoopredeleniya, self-regulation, self-awareness, self-control and samakiravannya.*

Key words: *methodology, personal self-perfection, stages, forms, methods, extra-curricular work.*